

- 3) A fejlesztést sürgősen meg kell kezdeni, és belátható időn belül be kell fejezni egy erre felállított műhelyben (lehetőleg az OSZK-hoz telepítve), amelyben főfoglalkozású, a fejlesztésre alkalmas, teljes munkaidőben dolgozó munkatársak látják el a feladatot. A munkatársakat egy erre a célra elkülönített keretből (MKM, NKA) kell díjazni.
- 4) Jöjjön létre egy kuratórium, amely figyelemmel kíséri, véleményezi a HUNMARC műhely tevékenységét.
- 5) HUNMARC levelező listát kell létrehozni, amelyen a széles szakmai nyilvánosság nyomon követheti a fejlesztés mindenkori állását, felteheti kérdéseit, megteheti észrevételeit.

Berke Barnabásné

Az OSZK hungarika biográfiai programjának helyzete és fejlesztési tervei*

Előzmények

Az elmúlt években különböző rendezvényeken több alkalommal esett már szó az Országos Széchényi Könyvtár hungarika biográfiai tevékenységéről, az ún. Hungarika Névkataszter munkálatairól. Első alkalommal kapunk lehetőséget azonban arra, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének átfogó rendezvényén, a Vándorgyűlésen ismertethessük eredményeinket s terveinket. Miért érezzük ennek szükségét mi magunk és az egyesület rendezősége, s miért éppen a helyismereti szekció keretében?

Egyrészt azért, mert mai tanácskozásunk középpontjában a szolgáltatások kérdése áll, s a Hungarika Névkataszter a nemzeti könyvtár fontos szolgáltatása, amely – ha terveink megvalósulnak – szolgáltatásrendszerre fejleszthető. Másrészt éppen azért a helyismereti könyvtárosok előtt, mert egyre inkább elmélyül a felismerés, hogy a helytörténeti feltáró munka és a hungarika kutatás és feltárás egy töről fakad, tárgya közös: a szűkebb vagy tágabb régió, illetve az ország, a nemzeti kultúra egésze. És közös a céljuk is, ugyanis azok jelenének megörökítése, múltjának feldolgozása és könyvtári szolgáltatásaiban hozzáférhetővé tétele az oktatás, a kutatás, a tájékozódni kívánó olvasó számára. A helytörténet és a hungarika feltáró munka úgy viszonyul egymáshoz, mint a rész az egészhez, egyik építőeleme a másiknak. A kölcsönösség és az összefüggés nyilvánvaló.

Hasonló átfedés és kölcsönösség áll fenn a névkataszterben feldolgozott adat-típus, azaz az életrajzi feltárás területén is. Egy jeles személyiség éppúgy fontos a nemzeti regisztráció, mint a szülőföld és az azt feltáró helyismereti gyűjtemény számára.

* *Elhangzott a Magyar Könyvtárosok Egyesületének kecskeméti vándorgyűlésén.*

Milyen kérdéseket szeretnénk ezúttal ismertetni és áttekinteni?

1. Mit tartalmaz a Hungarika Névkataszter és milyen szerkezetben?
2. Milyen szolgáltatást nyújt a Hungarika Névkataszter?
3. Milyen továbbfejlesztési elképzeléseink vannak, milyen lehetőségeket látunk a jövőben?
4. Milyen együttműködés, ill. hányféle együttműködés-típus alakítható ki a névkataszter alapján?

1. A Hungarika Névkataszter tartalma

A Hungarika Névkataszter életrajzi adattár: a külföldi magyarok nyilvántartása.

Az adatgyűjtés egyik legkomplikáltabb kérdése, hogy ki tekinthető magyarnak. A helytörténeti kutatás szempontjából az adattár legbiztosabban értelmezhető rétege jöhet számításba. Zömében a mindenkori Magyarország határain belül született személyek adatai tarthatnak számot kölcsönös érdeklődésre.

Időhatára 1880, azaz az 1880 után született és a határváltozásokkal vagy elvándorlás útján külföldre került magyar személyek adatait tartalmazza, tehát élők és elhaltak életrajzi adatait egyaránt.

Ebből a körből nyilvántartásba veszünk minden olyan személyt, aki ún. személyiség, vagyis tevékenysége valamilyen szempontból említésre méltó.

Így az író, alkotó réteg mellett minden értelmiségi pályán működő szakember, s a képzetlen rétegek köréből mindenki, aki valamilyen társadalmi szervezetben, amatőr művészeti, egyesületi vagy egyéb tevékenységben vezető szerepet vállalt, ill. vállal.

A nyilvántartandó adatok körét meghatározza a nyilvántartás célja.

A Hungarika Névkataszter fő feladata a külföldi magyar személyek azonosítása és a magyarsághoz való tartozás tényének és mértékének tisztázása.

Ezt a célt szolgálja a következő adatok nyilvántartása:

- név és névváltozatok
- a születés és halálozás
- a magyarországi ill. külföldi tanulmányok
- a külföldre távozás
- a további vándorlás
- a haza-, ill. visszatelepedés
- a foglalkozás és működési terület adatai.

Az adatok hitelesítése és a további kutatás, a bővebb információk nyújtása érdekében mindehhez járul a pontos forráshivatkozás. A forráshivatkozás azt is kifejezi, hogy az életrajzi információkon kívül tartalmaz-e a forrás képet, illetve arcképet, s hogy az idézett forrás eredetiben vagy másolatban hozzáférhető-e az adatbázis mögött épülő archívumban.

A felsorolt és megjelenített adatok mellett több rejtett is az adatbázis információs értékét növelő kód és adat teszi teljesebbé a regisztrációt. A legfontosabbak ezek közül a foglalkozásra vonatkozó és a visszakeresést segítő kiegészítő tárgyszavak, továbbá az adatbázis egyes rétegeinek, halmazainak elkülönítésére szolgáló ún. státuszkódok (pl. első, második, harmadik generáció stb. csoportjainak a leválasztására), valamint a rekordok minőségére vonatkozó jelölések (pl. teljes, hiányos stb.), amely a munkaszervezésnél ill. a tájékoztatás folyamatában fontos szerepet játszó információ.

A Hungarika Névktaszter Micro Isis adatbáziskezelő rendszerre kifejlesztett számítógépes adatbázis. Fejlesztője Vajda Mária.

A Névktaszterben nyilvántartásba vett egyes adattípusok a Micro Isis szerkezetének megfelelően külön mezőt foglalnak el, de részletes almező bontásban, ami a szolgáltatás esetében sokoldalú információ visszakeresést tesz lehetővé.

2. A Hungarika Névktaszter szolgáltatásai

A Hungarika Névktaszter legteljesebb, naprakész változata jelenleg az OSZK Hungarika Dokumentációs osztályán működik on-line információs rendszerként. Napi feldolgozás folyik, tehát naponta kerül bele új információ.

Az információ két típusával egészül ki:

- új tétel, azaz új személy adatai,
- kiegészítés/javítás, azaz meglévő tételben adatpótlás (pl. halálozás).

A keresés a Micro Isisben ismert, vagyis szabadszöveges és a szótárra (invertált fájlra) alapozott keresési módszer szerint lehetséges.

A szótár (invertált fájl, ill. index) számára kijelölt, tehát indexből visszakereshető adatok a következők:

- személynév ill. annak minden meghatározó eleme (családnév, kettősnev első és második eleme, önállóan és a személynévvel összekapcsolt formában, előnév, ugyanilyen szerkezetben a név egyidejű vagy időben eltérő variánsai),
- földrajzi név (város, ország/kód),
- a vonatkozó év (dátum),
- tanulmányok szintje,
- foglalkozás, szakterület,
- meghatározott kódok.

A szolgáltatás jelenlegi formái a következők:

a) Az OSZK-ban:

- lekérdezés a helyszínen és az archívum használatá,
- megrendelőknak listák összeállítása, sokszorosítás az archívum anyagából (pl. a Magyarok Világszövetsége, az erdélyi lexikon számára),
- elemzések közös kutatás céljára (pl. Julianne Brandt berlini hungarológus részére az emigrációs irodalmi központok kialakulásával kapcsolatos kérések).

b) Az OSZK-n kívül:

A Hungarika Névkataszter hálózati hozzáférése pillanatnyilag az IIF szolgáltató rendszerén keresztül lehetséges. Ennek felújítását évente egyszer végezzük a teljes adatbázis lecserélése útján. Az adatázis neve HUNG. Használata a BRS adatbázisként, a BRS keresési módszerek szerint lehetséges.

3. Továbbfejlesztési elképzelések

Az OSZK-n belül három fejlesztési terv szerepel a távlati programban:

- az adatbázis hálózati elérésének biztosítása, Internet hozzáférés létesítése,
- az archívum digitalizálása
- az OSZK rendszerén belül az adatbázisok átjárhatóságának megvalósítása

(pl. az egységesített adatok, az ún. authority file és a katalógus, valamint a névkataszter összekapcsolása).

Várhatóan a hálózati hozzáférés a közeljövőben megvalósul, az archívum digitalizálása megfelelő támogatás esetén reális lehetőség. Az adatbázisok átjárhatósága az OSZK integrált rendszerének megvalósulása esetén remélhető.

A hálózati hozzáférés és az Internet kapcsolat 1997 végén, 1998 elején reményeink szerint megvalósul, így a naprakész adatbázis jövőre az OSZK honlapján kívülről is lekérdezhető lesz.

Az IIF hozzáférés továbbfejlesztése is folyik. A Hungarika Névkataszter bekerült azon BRS adatbázisok körébe, amelyeket kihelyeznek a világhálóra, tehát az Internet hozzáférés ezen a csatornán is lehetséges lesz, ráadásul felhasználóbarát formában.

Újra és újra felmerül a Hungarika Névkataszter CD-ROM előállításának gondolata, mégpedig úgy, hogy az MNB CD-ROM egészüljön ki a két hungarika adatbázissal, a Hungarika Információval és a Hungarika Névkataszterrel.

4. Együttműködési lehetőségek a hungarika biográfiai munka területén

A kérdés az, hogy maradjon-e meg a Névkataszter egyoldalúan szolgáltatónak vagy kíséreljen meg az adatgyűjtésben, esetleg az adatfeldolgozásban egy együttműködést azokkal az intézményekkel, amelyek ugyancsak életrajzi feltárást végeznek?

Az első esetben a Hungarika Névkataszter az OSZK erőforrásaiból épül, s valamennyi felhasználó kívülállóként veszi igénybe. A második esetben valamilyen szintű kooperációban készül, s a résztvevők külön megállapodás szerint veszik igénybe a szolgáltatást.

Az együttműködési igény két irányból is felmerült. Az egyik megkeresés a Magyar Tudományos Akadémia Kutatásszervezési Intézetének tudományvilántartása részéről történt, a másik pedig a könyvtárak, a helytörténészek oldaláról. A két megkeresés konkrét eredményeként 1993–94-ben megtörtént a rendszer továbbfejlesztése s az adatfelvételi struktúra kibővítése mindazokkal a mezőkkel,

amelyeket egyrészt az MTA képviselői, másrészt a helytörténészek megadtak. A helytörténészek számára a továbbfejlesztést a szombathelyi megyei könyvtár szorgalmazta és készítette el. Mindkét irányban az önálló adatbázis építés terve mellett felmerült az adatcsere vagy valamilyen együttműködés igénye az akkori lehetőségek szerint.

A hálózati kapcsolatok területén az eltelt időszakban megindult fejlődés arra készítet minket, hogy újra mérlegeljük az együttműködés lehetőségét. Egyre nagyobb remény van arra, hogy megszűnik az adatbázisok elszigeteltsége, s egyre szélesedik a hálózati elérés lehetősége. A hálózati elérés a kommunikáció és a rendszer széleskörű alkalmazásának lehetőségét kínálja.

A rendszer azokat az adatokat tartalmazza elemeire bontva, amelyek a kívánt szempontok szerint a személy azonosítását biztosítják, de megadja a lehetőségét bővebb információ, akár egy szócikkszerű életrajz bevitelére, akár művek felsorolására. A Hungarika Névkataszter archívumának digitalizálása a személy azonosítását követően hozzáférést biztosítana a részletes információk tágabb köréhez. Tehát egy szélesebb körű felhasználás esetén az adatbázis tartalma, információs értéke növelhető. Mindezek alapján a szolgáltatás szintje bővíthető és köre kiszélesíthető.

Az együttműködés módjai az alábbiak lehetnek:

– Adatszolgáltatás:

A Hungarika Névkataszter helyi vonatkozású anyagának leválogatása és átvetele a helyi rendszerekbe. Cserébe a hungarika vonatkozású anyagról értesítés a Hungarika Névkataszternek az OSZK honlapján közzétett kérdőív kitöltésével és/vagy postán a háttérdokumentáció megküldésével digitalizálás céljából. A kódot az OSZK végzi.

– Munkamegosztás:

Hálózati kapcsolat esetén megosztott adatbázis építés. A helytörténeti gyűjtemények részéről kódolt információk bevitel, dokumentáció csatolása akár a kérdőív kitöltésével, akár xerox-másolatok beküldésével. Az ellenőrzést és jóváhagyást az OSZK végzi.

– Felelőség- és munkamegosztás:

Megosztott feldolgozás és megosztott ellenőrzés megfelelő felhatalmazásokkal. A hungarika mezők jóváhagyását az OSZK, az egyes helyismereti gyűjteményekből beérkezett helyi vonatkozású adatok bevitelét a megfelelő mezőkbe és ellenőrzését az adott helyismereti gyűjtemény végzi, az MTA számára szükséges mezők kitöltését és ellenőrzését az MTA végzi.

Az egyes gyűjtemények bekapcsolódása önkéntes és fokozatos lehet az infrastrukturális és személyi feltételektől függően.

Jelenleg ott tartunk, hogy az adatszolgáltatás szintjén megtörténtek az első lépések az együttműködésre. Az év folyamán a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával átmeneti időre az adatbázist a Helyismereti Szekcióhoz telepítettük (kölcsön adtuk), s a bejelentett igények alapján a székesfehérvári megyei könyvtár leválogatja a jelentkezők anyagát. Eddig 10 könyvtár vette igénybe ezt az átme-

neti szolgáltatást. A leválogatás a helységnév-listák alapján történik, egyszerű szövegszerkesztőben (szövegfájlként) tárolt adatállományként.

Az anyagi feltételek és az infrastruktúra egyelőre az együttműködésnek csupán ezt az első szintjét tette lehetővé, ez azonban mégsem lebecsülendő, mert az eredmény tartalmi és módszertani értékelésre ad alkalmat, és segíti az együttműködés további formáinak tervezését és előkészítését.

A munkamegosztás egy szerény kísérletére szívesen sort kerítenénk a székesfehérvári könyvtárral. A további lehetőségeket pedig egy arra illetékes szakmai körben érdemes lenne végiggondolni.

Kovács Ilona

Kitüntettek

A Magyar Köztársaság művelődési és közoktatási minisztere 1997. augusztus 20. alkalmából, eredményes népművelő munkája elismeréseként, Kemény Bertalannal, a Falufejlesztési Társaság elnökével, a szakmai kuratórium elnökével a **Népművelésért díjat** adományozta *Bartos Éva* könyvtárosnak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár személyzeti és oktatási vezetőjének, *Belgyár Lászlóné* könyvtárosnak, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár osztályvezetőjének, *Bicsánszky Mihályné* népművelőnek, könyvtárosnak, az olaszliszkai művelődési ház vezetőjének.

A miniszter a magyar könyvtárügy érdekében kifejtett kiemelkedő munkája elismeréseként, Tóth Gyulával, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola tanárával, a szakmai kuratórium elnökével a **Szinnyei József-díjat** adományozta *Gócza Gyulánénak*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei gyűjteménye osztályvezetőjének; *Herczeg Ágnesnek*, a Paksi Városi Könyvtár könyvtárvezetőjének; *Korompai Gábornénak*, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára nyugalmazott könyvtárosának; *Nagy Anikónak*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosának; *Szabó Sándornak*, az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar tanszékvezető főiskolai docensének; *Szántó Péternek*, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár könyvtárigazgatójának.

A kitüntetteknek melegen gratulálunk.

Fotókonzerválási kiskaté*

Mit tegyünk, hogy képeink biztosan elpusztuljanak?

És mit, ha nem akarjuk, hogy tönkremenjenek?

1) *Tartsuk válogatás nélkül egy helyen a pozitívokat és negatívokat, eredetiket és másolatokat, mert így biztosabb, hogy nem tudjuk értéküknek megfelelően kezelni őket. Ha lehet, még iratok, tárgyak, relikviák is legyenek a fotók mellett, úgy kevésbé unalmas dolgozni velük.*

– Pozitív képeket méret szerint válogatva, egyenként savmentes zacskóba, paszpartuba, paliumba helyezzük, s azokat savmentes kartonból készült dobozban vagy fémszekrény fiókjában, kisebb méreteket állítva vagy lógatva, 30x40 cm-nél nagyobb méreteket fektetve kell tartani. Az adatokat a tartóra kizárólag puha ceruzával írjuk fel. A reprodukciókat, másolatokat, iratokat, egyéb fajtájú dokumentumokat elkülönítve kell tartani a fényképtől, ami jó az egyiknek, majdnem biztosan káros a többinek.

– Az albumokban tárolt képek gyorsabban mennek tönkre, mint a külön konzerváltak. Ártalmas az aranyozás bronzpora, a savas előzőkpa-pír, a dörzsölés okozta felületi behatás. Mit tegyünk, ha az albumokat eredeti állapotukban akarjuk tartani? Vagy kivesszük az eredetiket, s helyükbe fakszimile másolatokat teszünk, miközben az eredeti képeket savmentes tartókban őrizzük, vagy kivesszük a képeket, konzerváló csomagolásba tesszük, de pontosan össze-

számozzuk az album lapjaival, hogy az eredeti állapot szükség esetén rekonstruálható legyen.

Vagy benne hagyjuk az albumban őket, s arra gondolunk, hogy ha eddig kibírta, azt a néhány évet, ami a nyugdíjamig hátra van, még kibírja.

2) *Ne csomagoljuk be egyenként a képeket savmentes papírba, mert az sok helyet foglal el. Rakjuk őket jó szorosan egymás mögé csúsztatva. Az a legjobb, ha a képeket Technokol Rapiddal jól felragasztjuk egy karton közepére, úgy jobban kezelhető.*

– A képeket, negatívokat egyenként csomagban tároljuk. Tilos negatívot, fotót az eredeti tárolódobozában hosszú ideig őrizni. A fotók csomagolására optimális esetben „silver-safe” ezüstbarát papírból készült tartót, palliumot, zacskót használjunk, figyelve arra, hogy a tartók készítése során se változzék a papír kémiai összetétele (pl. savas ragasztótól...) Ha silver-safe papírra nem telik, bevizsgált savmentes papírt vegyünk, amely lehetőleg magas százalékban rongyból és ne facsiszolatból készüljön. Legyen 0 vagy ahhoz közelítő a lignintartalma, ne legyen kénnel szennyezett. (87 százalék feletti alfa-cellulóz tartalom, 6–7 közötti Ph-érték, ne legyen puffertolt). A megvásárolni akart papír előzetes vizsgálatát bármelyik képzetebb

papírrestaurátor képes elvégezni. A savas papír polimerizációs láncai lerövidülnek, láthatólag sárgul, barnul a papír, törékennyé válik, s egy idő múlva alkalmatlanná lesz a fotó vagy az emulzió megtartására, miközben a képet alkotó ezüstöt is károsítja.

– Kerüljük a legtöbb műanyagot. Csak bizonyos fajta (Melinex, Mylar...) poliészter, polipropilén anyagok jók, melyek nem tartalmaznak lágyító anyagot, felületükön nincsen fényező anyag... Kerülni kell az ismeretlen, nem bevizsgált műanyag tartókat. Csak az tartsa leforrasztott polietilén zacskókban a képét, aki biztosan el akarja azt pusztítani.

– A hazai gyakorlatban elterjedt ezüstpergamen (silberweis) zacskók erősen savasak, a legkisebb nedvességtől is rátapadnak a kép felületére. Kerülendők, hasonlóan a celofánhoz.

3) *A legszebb képeinket akasszuk ki a lehetőleg nedves falra, olyan helyre, ahová legalább délelőttönként odasüt a nap. Ha hullámosodik, a hátát jól ragasztózzuk meg, attól majd odatapad.*

– Eredeti képet mindig csak műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelően installálva állítsunk ki, száraz falra, paravánra, max. 50 lux fénnel megvilágítva, bizonyos fokozottan fényérzékeny anyagok elé uv-szűrő fóliát téve. Dekorációnak vagy állandó kiállítási darabként csak fakszimile másolatokat használjunk.

– A kiállításra szánt képeknek csak a sarkait rögzítsük savmentes papírból hajtogatott vagy készen kapható fotósarkokkal, esetleg enyvezett papírcsíkkal, melyek utána a kép hátáról nyomtalanul eltávolíthatóak.

– Kiállítás, bemutatás során ugyanolyan vagy hasonló körülményeket igényelnek a képek, mint egyéb-

kor. Ezért figyeljünk a tér hőmérsékletére, páratartalmára, a képre eső fény erősségére (általában nem haladhatja meg az 50 lux erősséget). Nedves falakra, direkt napsütés által ért helyekre még főnöki parancsra se akasszunk fotót.

– Vannak bizonyos eljárással készült fotóanyagok, melyek fokozottan fényérzékenyek. Ezek kiállítása kerülendő vagy csak biztonsági feltételek betartásával, rövid időre engedhetjük. Ez esetben letakart s csak a látogató által fellebbentett filc fedőlap, csak a néző által felvillantott, de folyamatosan nem világító lámpa használható.

– A legértékesebb, esetleg állandó kiállításon bemutatásra kerülő műtárgyokról készíttessünk faximile másolatokat.

– A paszpartukartonok, hátlapok szabványai meg kell egyezzenek a raktározásnál használt anyagok paramétereivel.

– Eredeti, archivális értékű színes diákat ne vetítsünk, készíttessünk róluk másolatokat. Célszerű az üveges keretből kiszedve tárolni az értékebbeket.

4) *Az eredeti képeket adjuk oda mindenkinnek, aki csak kéri. Ne engedjük meg, hogy a képnézéshez cérnakesztyűt vegyenek, tapogassák csak nyugodtan össze a képek felületét.*

– Soha ne nyúljunk csupasz kézzel a fotóhoz. Nem bolyhosodó cérnakesztyű a javasolt, de még azzal is kerüljük az emulziós felületek érintését.

– Készítsünk legértékesebb, legtöbbet használt fotóinkból reprodukciót vagy digitalizált képet. Az eredetit csak indokolt esetben mozgassuk, a műtárgyvédelmi szabályok betartásával.

5) *Pecseteljük le nyugodtan a képeink hátát, ha úgy tetszik, akár a képes oldalát is. Nyugodtan írjunk rá tintával, golyóstollal a leltári számot, akkor biztos nem lopják el.*

– A fényképekkel csak tiszta, vegyileg közömbös anyagok találkozhatnak. Ne írjunk tollal, filctollal a hátukra, ne pecseteljük le őket a ma használatos bélyegzőkkel. Kapható speciális toll, speciális bélyegzőfesték. A fekete kartonokra, verzókra ne ragasszunk, csak bevizsgált öntapadós címkéket. Fotókra történő frászkor ügyeljünk, hogy ne nyomjuk erősen a ceruzát. Minden pecsét, leltári szám, megjegyzés stb. képdalra írása tilos.

– A fotók kartonja, verzója, paszpartuja is a műtárgy része. Mindenféle megváltoztatása, csonkítása kerülendő.

6) *Ha elszakad a kép, letörik a sarka, nem baj, van cellux, majd azzal megragasztjuk.*

– Tilos a cellux, a ma általánosan használatos szinte valamennyi ragasztó, tilos a gémkapocs, a tűzőgép, a befőttes gumi. Sérült képet csak képzett restaurátor javíthat, egészíthet ki.

– Tárolásnál, mozgatásnál ügyeljünk a képszélekre, sarkokra. Minden műtárgy legsérülékenyebb részei ezek.

7) *Ha jön a tv, adjuk nekik oda a legjobb képeinket is. Ők tudják, hogyan kell világitani, hogyan kell úgy hajlígtatni, hogy az jól nézzen ki a képernyőn. Talán még vissza is kapjuk őket.*

– A fényképek mozgatását a rendelkezésünkre álló eszközökkel a minimálisra kell csökkenteni. Digitalizáljuk, készítsünk róla másolatot, munkakópiát. Csak a gyűjtemény fe-

lelős munkatársa kezelheti a képeket ilyen esetekben is, valamennyi ismert szabály betartásával. A rövid ideig tartó intenzív fényterhelés megállíthatatlan károsodásokat képes elindítani.

8) *Ha valakinek másolat kell, fizessen 8 forintot laponként, és nyugodtan fénymásolja le a régi képeket, ha van pénze, akár tízszer is.*

– Tilos direktben fénymásolni fotográfiákat. Ha valamilyen okból elkerülhetetlen, akkor a másológép tárgyasztalára tegyünk biztonsági uv-fóliát. Bizonyos eljárással készült képek, például sópapír, talbotípiá másolása még így sem engedélyezhető.

– Győződjünk meg a szkennerről, a fénymásoló teljesítményéről, mielőtt engedélyezzük a kép digitalizálását, másolását. Csak a speciálisan a fényképekhez kifejlesztett, 8–15 W/s teljesítményű szkennerről, levilágító használható archív fotográfiákhoz.

– Minden fénykép érzékenyen reagál környezetének változásaira. Ne vigyük hirtelen hidegből melegbe, száraz helyiségből nedvesbe...

– Ártalmas a másolók által kibocsátott ózon is.

9) *Tartsuk a képeinket lehetőleg a nedves pincében vagy a fotólabor nedves helységeiben, de vihetjük a padlástérben kialakított remek tárolóhelyekre is. Ha van klimatizált raktárunk, lehetőleg ne kapcsoljuk be a berendezést, mert a dolgozó könnyen megfázhat, s náthás lesz.*

– A raktárhelyiség legyen zárható, biztonságosan őrizhető, legyen benne mozgásérzékelő, riasztó, füstérzékelő, tűzriasztó, lehetőleg automata oltóberendezés.

– Klimatizált legyen, helyezzünk el benne jól látható helyen hőmérő-

ket, a légnedvesség mérésére szolgáló higrométereket. Gondoskodjunk a hőmérsékleti, levegő páratartalmi adatok folyamatos leolvasásáról, feljegyzéséről.

– Folyamatosan ellenőrizzük a tároló-, feldolgozó- és kiállítóhelyeken a hőmérsékletet, páratartalmat és a levegő összetételét. Javasolt a 10-15 °C körüli hőmérséklet és a 40% relatív páratartalom. A hőmérséklet-ingadozás nem lehet 4 °C-nál nagyobb. Még ha fájó is, tudomásul kell venni, hogy azok a körülmények, melyek jók egy embernek, a fotónak már ártanak. Cél az egészséges kompromisszum.

– Az archív raktárak oldalában, földemében nem mehet víz-, gáz- vagy fűtésű, gondolva az esetleges meghibásodásra.

– A raktár és a kutatótér között legyen egy hőmérséklet kiegyenlítő helyiség, hogy megakadályozzuk a hőmérséklet és a páratartalom változásait.

– Ne legyen a fotográfiák tárolóhelyén fénymásoló, lézerprinter vagy más, ózont kibocsátó eszköz.

– Fontos a raktár és a feldolgozóter levegő összetétele. A peroxidok, kéntartalmú levegőszennyező anyagok, a kéndioxid, a nitrogénoxid, az ózon megengedett maximumértéke szabványban meghatározott, azon felül ártalmas.

– A raktárakban, kutatóterekben tilos a dohányzás, evés, ivás, a nem kontrollált összetételű anyagok bevitel.

10) Ne költsünk klimatizálásra, még megfázik a raktáros vagy a gyűjteménykezelő.

– Rossz gyakorlat, hogy a raktár és a munkaszoba ugyanaz a helyiség. Sem a képeknek, sem a dolgozónak nem jó.

11) Tartsuk a képeinket a fűtőtesten, vagy annak közelében.

– Óvjuk a képeket a sugárzó hőtől. Ne tegyük radiátor, fűtésű közelébe őket.

– Frissen festett helyiségekbe, tárolóhelyekbe ne engedjünk fotográfiát. Optimális esetben egy hónap is kell, hogy a friss festékek által kibocsátott peroxidok szintje a nagyon károsnál kicsit lejjebb kerüljön.

12) Világítsunk nyugodtan neonnal mindenhol, ahol képek vannak vagy azokkal dolgoznak. Takarékos fényforrás, igazán megéri.

– Kerülendő a fotográfiák tárolóhelyén, a kutatóhelyeken a direkt napfény, a magas uv-sugárzású lámpatestek, mint a neon vagy a többi nemesgáz töltésű izzólámpa. Az ablakokra tegyünk uv-szűrő fóliát, a lámpákat cseréljük ki halogénre vagy hagyományos izzólámpákra, melyeket biztonsági búrával kell körülvenni arra az esetre, ha szétrobbannának. A lámpák elé – hasonlóan az ablakhoz – tegyünk uv-fóliát.

13) A negatívokat hagyjuk összetekerve, amennyiben leica vagy roll méretűek, mert úgy sokkal kisebb helyen elférnek. Az üvegnegatívokat nyugodtan tartuk az eredeti savas papírjukban, dobozaikban, lehetőleg egymás tetejére fektetve, mert úgy csak az alsó és a felső törhet el, középen majdnem biztos, hogy marad köztük ép is.

– Az üvegnegatívokat egyenként csomagolva, élükre állítva, savmentes kartonból készült dobozokban, eldőlés ellen biztosítva lehet tárolni. Minden negatív előtt legyen egy kontakt másolat, hogy a válogatáskor ne a műtárgyat kelljen mozgatni. Tilos a postai borítékokban, dossziékban negatívot tárolni. Helytelen a pozitívot és a negatívot együtt tárolni.

14) *Ne válasszuk szét a nitrát negatív-jainkat a többlettől, mert az macerálás.*

– A nitrocellulóz hordozóra készült negatívok bomlanak, bomlástermékeik károsítják a velük egy térben lévő többi negatívot, pozitívot, ráadásul viszonylag alacsony fokon öngyuladnak. A gyűjtemény egészét át kell nézni, különválasztani a nitrát filmeteket, azokat egy elkülönített, 10 Celsius-fok alatt tartott, jól szellőztetett raktárban kell őrizni, s lehetőleg az értékesebbeket dupolni (azonos méretű, mai anyagra készült másodnegatívot készíteni).

15) *Ne nézzük meg a raktárba kerülő új szerzeményeket, legyen az nyugodtan poros, penészes, majd ha sorra kerül, le-takarítjuk.*

– Sose vigyünk be a raktártérbe ellenőrizetlen, tisztítatlan anyagokat.

– A penészes, kártevővel fertőzött képeket azonnal el kell különíteni a többlettől, s restaurátor gondjaira bízni. A penészgombák kedvelik a 20 fok feletti hőmérsékletet, a 70%-nál magasabb páratartalmat, a savas táptalajt. A leggyakrabban előforduló kártevő az úgynevezett kannapenész (aspergillus), mely szürkésfekete foltokban tenyészik a kép felületén, valamint a penicilium-gombák. A rovarkártevők előszeretettel fogyasztják a zselatint, keményítőt.

– Tartsuk tisztán a raktárakat, kuttatóhelyiségeket. A közönséges háztartási por minden fotó esküdt ellensége.

– Célszerű hidegpadlós terekben tárolni a képeket. Kerülendő a lakkal, más anyaggal kezelt parketta vagy padló, a linóleum.

16) *Tartsuk a képeinket faszekrényben, könyvtári polcokon, ha a könyvnek jó, a fényképnek is megfelel.*

– Kerüljük a pácolt, politúrozott vagy más módon kezelt fa tárolóeszközöket. A tárolószekrények égetett zománccbevonatú fémből készüljenek.

17) *Ne foglalkozunk olyan jelentéktelen apróságokkal, hogy milyen eljárással készült a kép. Csak azzal törődjünk, mi van rajta.*

– A fotók olyan információhordozók, melyek elválaszthatatlanok a kép fizikai testétől. Amennyiben veszni hagyjuk a képet, csökken, majd elenyészik a kép által hordott információ is. Ahhoz, hogy biztosítani tudjuk az eltérő anyagokból, eltérő eljárásokkal készült fotók számára a legideálisabb feltételeket, első lépésként célszerű felismerni és meghatározni őket.

18) *Ha látjuk, hogy kezd sárgulni, sötétedni, oxidálódni a képünk, ne essünk kétségbe. Adjuk oda a fényképésznek, az majd csinál vele valamit.*

– A fényképész ipari tanulók nem tanulnak fotókonzerválást, fotórestaurálást. Ha mégis hozzáfognak, akkor hályogkovács módjára kísérelteznek általuk nem ismert anyagokon, amivel jóvátehetetlen károkat okozhatnak. Tilos eredeti műtárgyakon kíséreltezni. Forduljon szakképzett restaurátorokhoz, konzerváló szakemberekhez.

19) *Ha poros a képünk, nyugodtan fogjunk egy nedves rongyot és töröljük le. Használhatjuk az éppen divatos tisztítószereket is, úgymint VIM, Ultra, Always, Amway, Sunlight, Dosia. Ezek mindent tisztítanak.*

– A fotók tárolóhelyén ammónia- vagy klórtartalmú tisztítószerek alkalmazása kerülendő, mind a helyiségek, mind a műtárgyak tisztításakor. A fotóműtárgyakat érintő valamennyi tisztítási művelet szakember feladata!

20) A fényképhez mindenki ért. Ne pazaroljuk az időnket arra, hogy szakirodalmat olvassunk, netán tanfolyamokon képezzük magunkat. Felesleges.

– A fotó valamennyi művészeti termék között talán leginkább az őt létrehozó eljáráshoz kötődő műtárgy. Nemcsak az agnoszkáláshoz, tudományos meghatározáshoz, de fizikai létének megőrzéséhez is szükség van az alapvető technikatörténeti ismeretekre s azok betartására.

21) Ne törjük magunkat holmi katalógus, lista készítésével. Sokkal több örömet, meglepetést okoz, ha időnként találunk valami számunkra is meglepőt a gyűjteményünkben.

– Egy számítógépes gyűjteményi katalógus és egy jól megválasztott tárgyszórendszer lehetővé teszi, hogy a műtárgyat ne ötletszerűen, hanem csak a legszükségesebb mértékben mozgassuk.

És így tovább!

Kincses Károly

* Elhangzott az MKE kecskeméti vándorgyűlésén, és megjelent a Fotóművészet 1997. 1–2. számában.

Pályázat

**Az MKE Olvasószolgálati Szekciója és a Könyvtárostánárok Egyesülete
„Találkozásaim a könyvtárral” címen pályázatot hirdet a hazai
és a határokon túli, magyar nyelven tanuló középiskolás diákoknak.**

A pályázat jeligés, a jeligét a borítékon kérjük feltüntetni!

A pályázók legalább 3-4, de legfőljebb 5-6 gépelt oldalon élményszerűen, használóként mutassák be lakóhelyük és/vagy iskolájuk könyvtárát. (A választás tetszőleges. Bemutatható egy pályázatban mindkét típus is!)

A pályázat ismertesse a kiválasztott könyvtár gyűjteményének értékeit, használhatóságát, a könyvtár társadalmi környezetét, iskolai hátterét.

A pályázók elemezzék, milyen feladatok megoldásához tudták használni a gyűjteményt, megfelelő hátteret nyújtott-e a könyvtár a magyar- és világirodalom jeles alkotásainak megismeréséhez, tanulmányaikhoz, ismereteik bővítéséhez.

Személyes hangú pályázatukban mutassák be az általuk megismert könyvtáros(ok) munkáját, használó és könyvtáros, könyvtárpedagógus kapcsolatát.

Beküldési határidő: 1997. november 15.

Postacím: 2000 Szentendre, Vasvári Pál u. 41/D.,
Dr. Nemes Erzsébet (*lakóhelyi könyvtári és közös pályázatok*)
6090 Kunszentmiklós, Szondi u. 5.,
Balogh Mihály (*iskolai könyvtári pályázatok*)